

Pedagogo meistriškumo lygiai mokant profesijos

Vytautas Šernas

Vytauto Didžiojo universitetas

Kas yra ugdymas? Tai, kas sudaro palankias sąlygas mokiniui visapusiškai (profesiškai, asmeniškai, doroviškai) tobulėti, padeda lavinti įgimtus gabumus, psichines, pažintines, profesines galias (gamybinę atmintį, vaizduotę, intuiciją, profesinį mąstymą ir pan.). Kartu pedagogas privalo padėti išsiugdyti profesijai ir gyvenimui svarbias savybes: šeiminiškumą, pareigingumą, atsakomybės jausmą, sąžiningumą, geranoriškumą ir kt., t. y. tapti geru specialistu, doru Lietuvos piliečiu. Specialybės žinios yra tik viena iš sąlygų tapti pedagogu. Be jų būtini pedagoginis meistriškumas, pedagoginė kvalifikacija, nes tik ji suteikia galimybių inžinieriui ar technikai tapti tikru pedagogu. Deja, apie 90 proc. profesinių ir aukštesniųjų mokyklų neatestuotų ir atestuotų dėstytojų neturi reikiamos pedagoginės kvalifikacijos. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimuose ir papildymuose (1994 01 02 (I) numerodoma: „Teisę dirbti pedagoginį darbą atitinkamo tipo (pakopos) švietimo įstaigoje turi asmenys, įgiję pedagoginį aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą ir valstybės nustatytą pedagoginę kvalifikaciją.“

Teisę mokyti profesijos profesinio mokymo įstaigose turi ir asmenys, įgiję tik profesinį išsilavinimą. Jie privalo įgyti pedagoginę kvalifikaciją Kultūros ir švietimo (dabar Švietimo ir mokslo) ministerijos nustatyta tvarka. Tikėtis iš inžinieriaus, neturinčio pedagoginės kvalifikacijos, pedagoginio meistriškumo vargu ar galima, nors jis ir turėtų teorinės ir praktinės šios profesijos patirties. Atėjo laikas sudaryti realias sąlygas ne tik įgyti pedagoginę kvalifikaciją, bet ir kelti specialistų pedagoginį lygį, siekti pedagoginio meistriškumo. Profesinis rengimas turi tapti tautos, Prezidento rūpesčiu, nes tai – pelningiausia kapitalo investicija, trum-

piausias kelias visapusiško Lietuvos atgimimo rinkos sąlygomis, nacijos intelektualinio, dorovinio ir dvasinio lygio kėlimo link .

Mokytojo pedagoginio meistriškumo lygiai ir jų nustatymas. Pedagoginis meistriškumas – pagrindinė profesijos mokytojo (dėstytojo) sėkmingos veiklos sąlyga.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti pedagoginio meistriškumo esmę, lygius, rodiklius, jų nustatymo metodiką.

Profesijos mokytojo (dėstytojo) pedagoginis meistriškumas – tai kompleksas savybių, padedančių jam: a) efektyviai pateikti aktualių profesijos žinių, formuoti profesinius mokėjimus ir įgūdžius; b) pagebėti mokslieviams išmolti savišvietos ir saviugdos, t. y. išsiugdyti įgimtus ir kt. galias ir gabumus, ypač kai tai svarbu profesine prasme; c) formuoti palankias profesijos, mokyklos, dalyko nuostatas; d) ugdyti profesijai ir gyvenimui svarbius asmenybės, charakterio bruožus (darbštumą, šeimninkiškumą, pareigingumą, sąžiningumą, atsakomybės jausmą, bendravimo kultūrą ir pan.). Pedagoginio meistriškumo reikia mokytis kaip amato (pvz., groti smuiku, gydyti ligonius), tačiau reikia išmolti ir pasitikrinti, t. y. atestuoti save.

Tobulinti pedagogo kvalifikaciją – tai suvokti sąlygas ir prielaidas, aktualias pedagogui, rengiančiam šios krypties specialistus: spec. technologijų, medžiagų mokslo ir kt. Taip pat įsisąmoninti dalykų turinį, vidaus dėsningumus, jų išmokimo sunkumus. Ypač svarbu: sugebėjimas įvaldyti klaidų diagnozavimo metodiką, gerai pažinti mokinius, jų profesinio augimo sunkumus ir galimybes, mokėjimas stimuliuoti vidinį jų aktyvumą.

Tobulinti pedagogo kvalifikaciją – tai susikurti pedagoginės veiklos modelį, kaip padėti mokiniui susiformuoti profesionalo įvaizdį, sudominti jį šios profesijos naujovėmis, išugdyti spontanišką, vidinį jo aktyvumą, norą ieškoti.

Tobulinti profesinę kvalifikaciją – tai intensyviai domėtis inžinerine, ekonomine, pedagogine, psichologine ir kita literatūra, jos naujovėmis, išmolti mokytis iš savo mokinių (kritinė pamokų analizė ir vertinimas, intensyvus grįžtamasis ryšys, taikant įvairias kontrolės formas ir savikontrolę, nuolatinė savistaba, savikritika).

Būti profesijos mokytoju – „ <...> tai nereiškia išmokyti vaikus abėcėlės, sudėti ir atimti ar kaip ten kokie kirminukai ar vabaliukai gyvena,

bet tai reiškia iš tų vaikučių sukurti didžias gamybos, komercijos, profesionalias lietuviškas asmenybes“. Vaižgantas mokyklos pertvarką įvertino kaip „greitąją važiuoklę“, nurodė, kad „< ... > už tautos Jonuką atsakys jo auklėtojai-mokytojai. Maža nusakyti važiavimo kryptį: dar reikia išmokyti važiuoti, kad galvos nepramuštų, kartais net kad jos nenusiuktų. Auklėtojo-mokytojo rolė – išminčiaus rolė, išmintį brandinti, ne vien tik išmonę“ [14, p. 50].

Ilgametė pedagoginė veikla ir praktinių profesijos mokytojų pedagoginės veiklos stebėjimas leidžia išskirti šiuos penkis pedagoginio meistriškumo lygius.

- *Labai žemas*, kai mokytojas per pamokas tik informuoja, sugeba tik prisiminti, atpasakoti, padiktuoti naują medžiagą, neretai suplakdamas esminius ir šalutinius faktus, nesidomi, ką ir kaip mokiniai suprato, neplanuoja kryptingo jų profesinio ir asmenybės tobulėjimo. Jei tema yra programoje – jis ją išdėsto nuo A iki Z, net jei to mokiniui gyvenime niekada neprireiks.
- *Žemas* pedagoginio meistriškumo lygis, kai profesijos mokytojas sugeba organizuoti darbą, komercinę veiklą, žino, kaip pagelbėti mokiniui suvokti, praktiškai pritaikyti naują medžiagą, atsižvelgia į mokinio amžių, siekia suprantamiau išdėstyti, tačiau tai padaryti ne visada sugeba.
- *Vidutinis* pedagoginio meistriškumo lygis, kai mokytojas jau įvaldęs pedagoginius ir technologinius mokymo elementus, sugeba taktiškai išspręsti pedagogines situacijas, išskirti ir įtvirtinti esminius kurso klausimus, tačiau dar *nesugeba pedagogiškai mąstyti*, stokoja pedagoginės strategijos, ignoruoja mokinio gabumų, pažintinių ir psichinių galių, charakterio, asmenybės ugdymą, t. y. vyrauja technokratinė profesijos mokymo metodika.
- *Aukštas* pedagoginio meistriškumo lygis, kai mokytojas puikiai išmano dalyką, mokosi iš mokinio ir drauge su juo, supranta pats ir padeda mokiniui suvokti profesijos perspektyvas. Jis puikiai suvokia tipiškus sunkumus, išskylančius mokantis tam tikrų teorijos temų ar gamybinės, komercinės veiklos kabinete, dirbtuvėse, gamyboje; moka diagnozuoti profesines mokinių klaidas, padėti

jų išvengti. Aukšto pedagoginio meistriškumo lygio *mokytojas intelligentas*, didelės ne vien profesinės, bet ir bendros erudicijos stipri asmenybė. Jis supranta profesinio ir asmenybės ugdymo perspektyvas, mokinių sociologizavimo, savęs realizavimo, įprasminimo galimybes, sugeba demokratiškai bendrauti su mokiniais, būti jų vedlys. Tačiau praktinėje jo veikloje dar pasitaiko nepagrįstų pedagoginių situacijų sprendimo paklaidų, strateginių, karštų ir taktinių netikslumų.

Labai aukštas pedagoginio meistriškumo lygis, kai mokytojas jau turi savo pedagoginės veiklos stilių, sistemą. Jis moko ne vien profesinės veiklos, žinių, bet ir mokėjimų, įgūdžių, brandina palankią vidinę mokinio profesijos, meistriškumo, saviuoklos ir savirealizacijos nuostatą. Mokytojas padeda formuotis stipriai mokinio asmenybei, pajėgiai ne vien gerai dirbti, bet ir organizuoti darbo produkcijos realizavimą (1 lentelė).

Mokytojo pedagoginio meistriškumo lygis nustatomas pagal dešimties balų sistemą

1 2	3 4	5 6	7 8	9 10
Labai žemas	Žemas	Vidutinis	Aukštas	Labai aukštas

(žr. 2 lentelę).

Apibendrinti funkciniai rodikliai (mokomoji pedagogo veikla) įvertinami 50 balų, apibendrinti rezultatų ir asmenybės rodikliai – taip pat 50 balų sistema. Pastarieji apibūdina pedagogo tam tikro laikotarpio (mėnesio, trimestro, metų) veiklą. Vadinasi, maksimalus kompleksinis rodiklis gali būti 100 balų. Iš kompleksinių rodiklių galima spręsti apie bendros pedagogo veiklos (pvz., vienų metų) įvertinimą pagal svarbiausius kriterijus.

Ši pedagoginio meistriškumo vertinimo sistema apima: a) pedagogo asmenybę, b) jo pedagoginę veiklą per pamokas, c) jo profesinės veiklos rezultatus ir kokybę.

Profesijos mokytojo veiklos ekspertai (direktorius, jo pavaduotojas, inspektoriai, pats mokytojas ir pan.), vadovaudamiesi šiais kokybės ro-

dikliais, įvertina pedagoginę, gamybinę, komercinę pedagogo veiklą, jos rezultatus balais, iš kurių ir nustato, kokio lygio yra šis mokytojas. Tyrimai rodo, kad trumpos profesinės mokytojo veiklos funkciniai rodikliai artimi kompleksiniams rodikliams (pvz., vienu metu).

1 lentelė. Labai aukšto lygio profesijos mokytojas

<i>Specialistas</i>	<i>Pedagogas</i>	<i>Žmogus</i>
Profesionalas mokymo ir gamybos procese; domisi profesijos naujovėmis, profesiskai mąstantis, gebantis konstruoti, pastabus, sumanus, inteligentiškas; geras gamybinės, komercinės veiklos organizatorius	Geras pedagogas, kuriam būdingi: pedagoginis pašaukimas, pedagoginis magnetizmas, optimizmas, taktas, kūrybiškumas, aukšta pedagoginė technika (eksperimentiniai gebėjimai, iškalbos duomenys ir kt). Jis sėkmingai moko mokinius būti specialistais ir asmenybėmis, moko savišvietos ir saviugdos, lavina jų gabumus ir galias. Vyrąja demokratinis mokymo stilius	Mokytojas inteligentus, geras veiklos po pamokų organizatorius, doras, taktiškas žmogus, išsiskiriantis tolerancija, tautine savimone, optimizmu, plačiu logišku mąstymu, gerumu, jumoro jausmu

2 lentelė. Mokytojo meistriškumo lygio nustatymas [5, p. 62]

<i>Lygiai</i>	<i>Apibendrinti funkciniai rodikliai</i>	<i>Apibendrinti rezultatų ir asmenybės rodikliai</i>	<i>Kompleksiniai rodikliai</i>
I lygis – labai žemas	0–10	0–10 (0–20 proc.)	0–10
II lygis – žemas	11–20	10–20 (20–40 proc.)	21–40
III lygis – vidutinis			
a) žemas	21–25	20–25 (40–50 proc.)	41–50
b) vidutinis	26–34	25–35 (50–70 proc.)	51–69
c) aukščiau nei vidutinis	35–39	35–40 (70–80 proc.)	70–79
IV lygis – aukštas	40–45	40–45 (80–90 proc.)	80–90
V lygis – labai aukštas	46–50	45–50 (90–100 proc.)	91–100

Pagrindiniai kompleksinį meistriškumą įvaldžiusio profesijos mokytojo bruožai [2, p. 112–148].

1. Geras inžinerinis, techninis, ekonominis, teorinis ir praktinis pasirengimas, profesinė kompetencija, profesinis mąstymas, kūrybiškumas, išsiringumas, gebėjimas dirbti, būti mokinių vedliu.

2. Pedagoginis pašaukimas, kuris pasireiškia tuo, kad jis:

– negali nemokyti, nori mokiniams padėti, jaučia jų bėdas, kartu su jais ieško atsakymų; juos sieja abipusė šiluma;

– mėgsta šią profesiją, tiki jos reikšmingumu, nuoširdžiai nori, kad jo mokiniai būtų ne vien geri specialistai, bet ir dori Lietuvos piliečiai, žmonės, šeimos nariai;

– mokinių advokatas, siekiantis mažinti profesinės jų adaptacijos sunkumus, mokantis išmintingos gyvensenos, trokštantis padaryti juos laimingus;

– talentingas, veikliai mylintis mokinius, sugeba patraukti juos, organizuoja kolektyviai dirbti, padeda užsiimti saviukla ir savišvieta;

– nestandartiškai mąsto, geba rasti originalių sprendimų, įtaigių veiklos būdų, nepaisant iškilusios situacijos sudėtingumo, nes jis – dvasinės jėgos žmogus;

– humanistas, jo veiklos devizas – žmogiškumas, gerumas (3 lentelė).

! Pagalvokime, kuo pedagogas humanistas pranašesnis už pedagogą technokrata.

3. Geram profesijos mokytojui būdinga vidinė bendravimo ir bendradarbiavimo kultūra, jis turi organizacinių gabumų, yra tautiškai, pilietiškai sąmoningas.

4. Per gero profesijos mokytojo pamokas mokiniai esti aktyvūs.

Aktyvumas reiškiamas santykiu: $a = \frac{N}{N_1}$, čia N – produktyvių užduočių skaičius per pamoką, N_1 – reproduktyvių užduočių skaičius.

Gero profesijos mokytojo pamokų analizė kryptinga: ieškoma būdų jas padaryti kūrybiškesnes, problemiškesnes, skatinančias mokinius aktyvėti (3).

3 lentelė. Profesijos mokytojo tipai

<i>Pedagogas technokratas</i>	<i>Pedagogas humanistas</i>
P r o f e s i n ė k o m p e t e n c i j a	
Pedagoginio proceso organizatorius, autokratas. Jo mokiniai pasyvūs, be iniciatyvos	Demokratiškas pedagoginis procesas. Jo mokiniai iniciatyvūs vykdytojai
Egocentrinis pedagogo stilius	Konsultacinis pedagogo mąstymo ir darbo stilius
Nėra ryšio su auditorija	Kūrybingas mokytojas, gyvenantis tarp mokinių
Profesiškai tobulėja, jei kažkas prigriebia	Nuolat tobulėja, veikiamas vidinių ir išorinių sąlygų
Mokiniai rengiamai tik gamybai, komercijai. Jiems nesvarbu ekologija ir kt. Kitiems jie našta	Mokiniai rengiami tarnauti žmonėms (ekologija, gerovė ir kt.). Jie moka suprasti kitus
Mokiniai rūpinasi vien savimi; jie sunkiai bendrauja su kitais: geriau ir blogiau besimokančiais	Mokiniai – geri žmonės, specialistai
Mokiniai moka tik tuos darbus, kuriuos išmokė	Mokiniai pajėgūs savarankiškai keisti profesiją, tobulinti kvalifikaciją
Pedagogo erudicija vien techninė	Plati pedagogo erudicija (techninė, mokslinė, humanistinė)
Jis egocentriškas: naudojami vien kultūros, civilizacijos laimėjimai	Pedagogas inteligentas, kuris jaudinasi dėl tautos, visuomenės bėdų
Skurdi dvasia, mažaraštis (sausas žmogus). Neugdomas mokinių dvasinės galios, gabumai, charakteris	Įdomus žmogus, dvasiškai turtingas

5. Profesijos mokytojas trokšta ne vien išsamiai pažinti dėstomą dalyką, suvokti jo problemas, bet ir siekia skrupulingai taupiai naudoti medžiagas, gaudamas iš profesinės mokinių veiklos maksimalios naudos (*praktiškas, ekonomiškas* žmogus). Jis, kaip pedagogas, ugdo mokinių emocijas, estetinį skonį (*estetiškas* žmogus), padeda jiems tapti tikrais profesionalais (*socialus, doras* žmogus), turi įtakos mokinių profesinei veiklai, profesiniam tapsmui, palenkdamas jų norus saviems (gerąja prasme – *profesijos vedlys*).

6. Geras profesijos mokytojas yra mokinių profesinio ugdymo programuotojas, tyrinėtojas, mokantis individualiai konsultuoti mokinius, spręsti darbo ir socialinės psichologijos problemas, leidžiantis mokiniams būti aktyviems, dirbti pagal savo darbo tempą, mokantis suvokti savo veiklos, elgesio padarinius, prakalbinti užsidariusius mokinius.

7. Gero profesijos mokytojo patraukli laikysena, tiesi eisena, santūrus, iškalbingi gestai. Jis sugeba kalbėti visu kūnu (akimis, įdėmiai klausydamasis, susikaupęs, besąlygiškai mylėdamas). Jis kalba taisyklinga tarsena, be svetimybių, kalba įvairi (tonas, jo stiprumas), kalbos tempas kaitaliojasi, natūraliai, retoriškai klausia, su jumoru sprendžia konfliktines situacijas. Gero mokytojo pamokos yra emociškos, intelektualios.

Išvada. Tikroji profesinio rengimo reforma prasidės tada, kai išaugs profesijos mokytojų profesinis ir pedagoginis meistriškumas, kai technikai, inžinieriai įgis ne vien pedagoginę kvalifikaciją, bet ir taps profesinio ugdymo, visokeriopo mokinių rengimo gyventi vedliais, skatinančiais siekti profesinio meistriškumo viršūnių.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimai ir papildymai // *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 8. Str. 22.
2. Šernas V. *Profesinė pedagogika*. Vilnius, 1995. P. 112–148.
3. Šernas V. *Pedagoginiai specialybės pamokų pagrindai*. Vilnius: Technika, 1995.
4. Vaižgantas. Greitoji važiuotė // *Lietuvos mokykla*. 1930. Nr. 2.
5. Нечаев Н. Н. и др. *Моделирование и творчество*. Москва, 1987. С. 62.